

Bijlage HAVO
2025

tijdvak 1

Nederlands

Tekstboekje

Tekst 1 Mijn ideale vriendin: de vlogger

(1) Ik weet niet meer precies wanneer Emma Chamberlain in mijn leven kwam, maar het moet ergens in de eerste coronalockdown¹⁾ zijn geweest. Ik verveelde me tijdens het lunchen. Normaal gesproken zat ik tussen de middag in mijn studio, omringd door collega-zelfstandigen, nu zat ik alleen.

5 (2) De eerste Emma-video die ik bekeek, had de aantrekkelijke titel *What I do in a day *at home**.²⁾ Vermoedelijk gaf een gevoel van herkenning de doorslag om het filmpje aan te klikken. Ik was ook de hele dag **at home**; benieuwd hoe iemand anders zich erdoorheen sloeg.

15 (3) Het is lastig te omschrijven wat ik aantrof in haar filmpjes, nog lastiger uit te leggen waarom ik steeds meer wilde zien. Hoofdactiviteit in de meeste vlogs van Emma is koffiezetten en filosoferen over de vraag hoeveel hazelnootmelk ze erbij zal doen. Verder speelt ze *Fortnite* in bed en denkt ze hardop na over de vraag hoe het kan dat ze acht uur per dag op TikTok zit.

25 (4) Ik heb ooit gelezen dat alleenstaande Koreanen tijdens het eten video's opzetten van andere mensen die eten, zodat ze zich niet eenzaam voelen. Destijds vond ik dat een treurig idee, maar na een dag of tien lunchen met Emma kon ik het goed begrijpen. Ik kreeg een enorm veilig gevoel van het idee dat er tijdens de lunch altijd iemand tegen me zou praten, terwijl ik niets terug hoefde te zeggen en ik mijn eenzijdige gesprekspartner uit kon

zetten wanneer het mij uitkwam.

(5) Ik had ook wel eens gelezen – en zelfs geschreven – over parasociale relaties. En nu was ik er ongemerkt zelf één aangegaan. De term ontstond toen sociologen in de jaren vijftig onderzoek deden naar de relatie tussen tv-persoonlijkheden en hun publiek. Door dagelijks of wekelijks naar dezelfde persoonlijkheden te kijken, ontwikkelden mensen de illusie dat ze hun tv-helden kenden. En daardoor wilden ze elke keer weer hetzelfde programma zien.

50 (6) Vandaag zijn we omringd door potentiële parasociale relaties: op zo'n beetje elk medium vechten vloggers, influencers en youtubers om onze eenzijdige affectie. Er wordt dan ook veel onderzoek gedaan naar de parasociale relaties die mensen aangaan met hun online idolen. Eén recente bevinding is dat mensen sneller geneigd zijn te gaan sporten als ze een parasociale relatie aangaan met een sport-influencer: een uurtje zweten met een digitale metgezel is leuker dan in je eentje, ook als diegene jou helemaal niet kent.

65 (7) Ook werd duidelijk dat angstig aangelegde mensen sneller parasociale relaties aangaan, wat de kans op bijvoorbeeld een YouTube-verslaving flink vergroot. En tijdens de coronalockdowns bloeiden er significant meer parasociale relaties op, ook dat blijkt uit onderzoek.

80 (8) “Ze voelen als mijn vriendinnen.” Ik zat in een café met een programmaker, ter voorbereiding op een

85 avond over sociale media en de
invloed daarvan. De programma-
maker had het over moedervlog-
gers. Sinds ze kinderen had, zei ze,
was ze in beslag genomen door
90 deze jonge vrouwen. Het begon
onschuldig: af en toe even kijken
hoe een andere moeder het ontbijt
voor de kinderen maakte, de kinder-
kamer inrichtte, met haar vriend
95 kibbelde over wie er moest oppas-
sen. Maar op zeker moment moest
de programmamaker altijd meteen
naar de nieuwe video's van haar
favoriete vloggers kijken. Ook als
100 haar kinderen huilden, haar man
om aandacht vroeg, het eten nog
gekookt moest worden of de fles
nog opgewarmd. "Het voelde als
een soort ontsnapping. Alsof ik mijn
105 hectische leven achter me kon
laten, even kon verdwijnen in hun
wereld", zo legde ze me uit.
(9) Toen de pandemie ging liggen
en werken op mijn studio weer
110 mogelijk werd, merkte ik dat ik het
lunchen met Emma enorm miste.
Ineens moest ik me weer verhou-
den tot andere mensen aan een
eettafel, weer meedoen met geza-
menlijke boodschappen, weekend-
115 beschouwingen aanhoren, geduldig
wachten tot iedereen klaar was.
Tijdens de lockdown was mijn leven
ultiem productief. Het was werken,
120 lunchen met Emma en weer door-
werken, zonder het oponthoud van
sociaal wenselijk gedrag. Nu keek
ik, terwijl ik mijn eten allang ophad,
onrustig toe hoe studiegenoten nóg
125 een boterham smeerden, nóg een
verhaal begonnen over een
mislukte date.
(10) Misschien had YouTube voor
mij niet zozeer een probleem op-
130 gelost, maar eerder een probleem
gecreëerd. Ik was het te prettig

gaan vinden om te lunchen met
Emma en ervoer veel meer moeite
om sociaal wenselijk gedrag te ver-
135 tonen dan normaal.
(11) In haar *Zelfverwoestingsboek*
beschrijft Marian Donner de relatie
tussen Theodore Twombly en zijn
AI-systeem Samantha³⁾ uit de film
140 *Her* als dystopisch toekomst-
scenario, waarin er "van de mens
nog maar weinig over is". De wereld
om hem heen verveelt Twombly
totaal, schrijft Donner, omdat niets
145 hem nog uitdaagt. "De apparaten
weten wat hij wil. Het leven is
frictieloos geworden. Zelfs de liefde
is frictieloos geworden." Samantha
is er altijd voor hem, ze is nooit
150 chagrijnig, "er zijn geen hobbels of
problemen, er is alleen maar
positiviteit."
(12) In zekere zin was Emma voor
mij een frictieloze vorm van contact
155 geworden. Ik wist precies hoelang
haar filmpjes duurden en ik kon ze
uitzetten zodra ik het wilde. Ik
hoefde nooit te wachten tot ze haar
boterham op had, of tot ze was
160 uitgepraat. Net zoals YouTube voor
de programmamaker een frictieloze
vervanging werd van afspraken met
echte vrienden: ze hoefde er geen
oppas voor te regelen, en als haar
165 kind riep, kon ze haar 'vriendin'
gewoon uitzetten.
(13) Kan het zijn dat vloggers de rol
van onze vrienden aan het overne-
men zijn? Terwijl om ons heen een
170 samenleving wordt opgetrokken
waarin we steeds meer elkaars
concurrent moeten zijn, waarin we
allemaal constant moeten presteren
en meer van onszelf eisen, is er
175 simpelweg minder tijd om bij elkaar
thuis op de bank te ploffen en eens
even te bespreken hoe het nou echt
met ons gaat. En zijn er wel steeds

180 meer vloggers en influencers bij wie je in een kort, overzichtelijk moment dat gevoel van genegenheid kan scoren in digitale, *on-demand*-variant.⁴⁾

185 **(14)** Een paar weken geleden ging Emma Chamberlain uit de lucht. Ik had al een paar keer geïrriteerd haar YouTube-pagina ververst, toen Emma een podcast uploadde waarin ze vertelde dat ze een mentale instorting had gehad.

190 **(15)** In een interview vertelde Emma eens dat ze vaak doet alsof haar 11 miljoen volgers met haar samenwonen, “en dan is het net alsof ik wel heel veel vrienden heb.”

195 **(16)** Volgers en gevolgen: ze zitten allemaal vast in een parasociale relatie. De één kan alleen maar kijken en luisteren, de ander
200 alleen maar praten, filmen en delen. Ze ontmoeten elkaar nergens.

205 **(17)** Aan het einde van *Her* wordt Theodore verlaten door zijn Al-geliefde. “Theodore is te saai voor Samantha”, schrijft Donner. “Hij daagt haar niet meer uit.” Ze vertrekt samen met andere besturingssystemen naar een volledig digitale wereld. Volgens Donner
210 laat Theodore zien “wat er met een mens gebeurt als alles om hem heen gericht is op positiviteit en gemak.” Met zo’n houding kun je nooit duurzame relaties aangaan,
215 denkt Donner. Immers, “wat is liefde anders dan frictie? Anders dan misverstanden en onbegrip?”

(18) Tja, wat is liefde? Je hebt van die suffe tekeningetjes die daar

220 antwoord op geven. “Liefde is... samen groeien”, en dan twee poppetjes erbij die gezapig een plant water geven. In tijden van digitalisering kun je ook zeggen:

225 “Liefde is... je favoriete vlog voor iemand op pauze zetten.” Of: “Liefde is... samen lunchen, zonder scherm.” Maar misschien is liefde ook: accepteren dat je vriend of
230 vriendin af en toe liever met een vlogger afsprekt dan met jou. Dat je partner soms even aan jullie huishouden wil ontsnappen via een YouTube-filmpje. Zolang de wereld
235 om ons heen het moeilijker maakt om echte, duurzame relaties aan te gaan, mogen we ons af en toe best troosten met een vlog.

(19) Emma maakte gelukkig
240 onlangs haar rentree op YouTube. Ze zette weer koffie, deed er hazelnootmelk bij, ging naar de supermarkt, at sushi – alles zwijgend dit keer, zonder haar bekende sarcastische gemompel. Hoewel ik blij was dat ze een nieuwe video online had
245 gezet, voelde het toch raar om voor mijn plezier en ontspanning te kijken naar iemand die overduidelijk mentaal niet in orde was. Moest ik
250 me zorgen maken om Emma? Moest ik me schuldig voelen? YouTube afzetten?

(20) De titel van Emma’s video vatte perfect samen wat we op dat moment – dwars door onze digitale parasociale relatie heen –
255 misschien wel tegelijk voelden. “*It will be ok.*”⁵⁾

Doortje Smithuijsen, Trouw, 29 januari 2022

Doortje Smithuijsen is filosoof en journalist.

- noot 1 periode waarin het bezoeken van zowel mensen als voorzieningen ernstig was beperkt ter bestrijding van de coronapandemie
- noot 2 *What I do in a day at home*: Wat ik doe tijdens een dag thuis
- noot 3 AI-systeem: een systeem gebaseerd op kunstmatige intelligentie, waarbij machines over menselijke eigenschappen of vaardigheden beschikken
- noot 4 *on demand*: op bestelling
- noot 5 *It will be ok*: Het komt goed

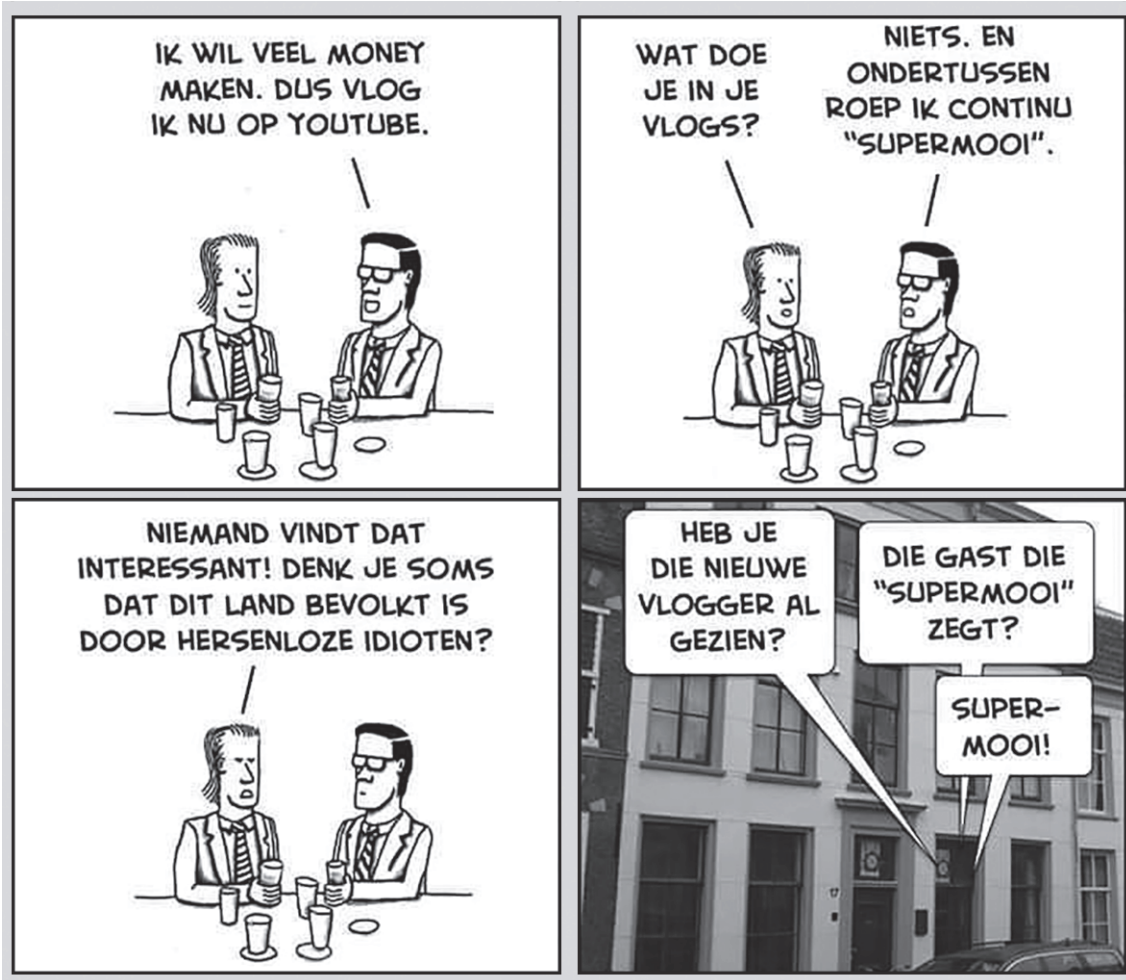
Tekstfragment 1

VRIEND

Je hebt iemand nodig,
stil en oprecht,
die als het erop aan komt
voor je bidt of voor je vecht.
Pas als je iemand hebt,
die met je lacht en met je grient,
dan pas kun je zeggen:
'k heb een vriend.

Toon Hermans, Groot versjesboek, 2005

Afbeelding 1

Dirk van de Wiel, X-kanaal 'van 9 tot 5', 12 oktober 2019

Tekst 2 De gedachteloosheid van de Gorillas-fiets

(1) Ineens zijn ze overal in de grote steden, de bezorgers van Gorillas, Getir, Flink en Zapp. Ze razen op elektrische fietsen door de straten, elke fietstocht een olympische sprint op weg naar iemand die nu-nu-nu komijnzaad moet hebben, wat flessen wijn, of alleen een pakje sigaretten.

(2) Die vergelijking met olympische sport verzin ik niet zelf. “Net als een olympisch atleet gaan we tot het uiterste”, zei Gorillas-manager Batuhan Aydin afgelopen week in NRC. In de magazijnen wordt hiphop en techno gedraaid om de werknemers energiek te houden. Aydin: “We doen bij dit bedrijf alles in een gestoord, ongelooflijk tempo.” Wonderbaarlijk genoeg leek hij dit als iets positiefs te beschouwen.

(3) “Maar... maar... staat die flitsbezorging niet haaks op trends als mindfulness en vertraging?”, vraag ik na lezing van het stuk. Mijn gesprekspartners kijken me meewarig aan. De wereld is groter dan jouw brave bubbeltje, zeggen ze; snellere service wint altijd.

(4) Waarom wind ik me zo op? Is het nostalgie naar de tijd dat verlangen kon bestaan zonder onmiddellijk bevredigd te worden? Een beetje. Is het ergernis over de bezorgers, die verwikkeld lijken in ritten op leven en dood? Ja, ook. Maar het is meer dan dat, concludeer ik uiteindelijk. Hoeveel ik er zelf ook van houd, ik voel een instinctieve weerstand tegen nóg meer gemak. De vraag is namelijk: waar houdt het op?

(5) Zoals water naar het laagste punt

vloeit, zo beweegt de mens naar de makkelijkste optie, oftewel: de optie met de minste frictie. ‘Frictie’ betekent zoiets als weerstand of wrijving. Filosoof Miriam Rasch geeft in haar essayboek *Frictie* allerlei voorbeelden van ‘frictieloos design’: apps als Uber, die je een interactie met de chauffeur besparen, en de automatische antwoordsuggesties van Gmail. Door dit soort technologie verspillen we steeds minder tijd, en dat is natuurlijk prettig. Maar is frictieloosheid altijd winst?

(6) Dat frictie ook waardevol kan zijn, erkennen we grappig genoeg wel als het gaat om kunst. Goede kunst moet ‘schuren’, onvoorspelbaar zijn, ons uit ons dagelijks stramien halen. We wantrouwen kunst die te soepel naar binnen glijdt. Ik word wel eens gepest omdat ik van Dire Straits¹⁾ houd – te makkelijk, aldus de fijnproevers.

(7) Frictie verstoort de automatische piloot; daarom is ze belangrijk voor kunst en verstorend voor commercie. Een consument moet gedachteloos kunnen scrollen, klikken en betalen. Die gedachteloosheid, het gemak waarmee we door allerlei dagelijkse handelingen bewegen, heeft iets verslavends. En precies dat is waarover ik me zorgen maak. Hoe minder frictie er is, vermoed ik, hoe lager onze tolerantie ervoor wordt. We zouden nu een woedeaanval krijgen van de tijd die het vroeger kostte om de weg te vinden in een vreemde stad. Misschien vinden we het over tien jaar wel een olympische prestatie om zelf naar de bakker te lopen.

(8) Het ene gemak lokt het andere
85 uit. Wat nou als we door onze lage
frictietolerantie dingen opgeven die
we eigenlijk, als we erover nadenken,
belangrijker vinden dan wat extra
gemak? Neem gezichtsherkennings-
90 technologie: veel mensen vinden dat
nu nog te ver gaan. Ondertussen
wordt het in Rusland al gebruikt als
betaalmiddel in de metro. “Waarom
niet, het lijkt me wel handig”, aldus
95 een laconieke Rus gisteren in NRC.
In Schotland gebruiken negen
schoolkantines sinds deze week
gezichtsherkenning aan de kassa:
alles voor de efficiëntie.
100 **(9)** In de EU zal dit niet gebeuren,
zeggen deskundigen. Dat mag niet

van de Europese privacywetgeving.
Maar gezichtsherkenning wordt wel
steeds meer ingezet als toegangs-
105 controle bij kantoren en festivals,
meldde BNR vorige week. Zal het
water niet ook hier naar het laagste
punt vloeien? Hoe verleidelijk is het
om nog meer dingen gedachteloos te
110 doen!

(10) Principes leggen het af tegen
gemakzucht, dat zal iedereen
herkennen die wel eens routineus op
'alle cookies accepteren' heeft
115 geklikt. Juist omdat het zo werkt,
bezie ik mijn gemakzucht met
argwaan. Die moet getemd worden,
niet aangemoedigd – zoals de
flitsbezorgers doen.

Floor Rusman, NRC Handelsblad, 23 oktober 2021

Floor Rusman werkt als redacteur bij NRC Handelsblad.

noot 1 Dire Straits: Britse rockband die actief was van 1977 tot en met 1995

Deel 3 Regels in de ruimte

Bron 1

De ruimte is van cruciaal belang voor de aarde, en daarom zijn er regels nodig

(1) Met een testvlucht van zijn Virgin Galactic-ruimtevliegtuig schoot multimiljardair Richard Branson in juli 2021 door de stratosfeer. Zijn jongensdroom kwam uit: vier minuten zweefde hij met zijn vijfkoppige crew gewichtloos boven de aarde. De bijzondere trip had hij speciaal vervroegd om Amazon-tycoon Jeff Bezos voor te zijn. Bezos stapte anderhalve week later in zijn Blue Origin-raket.

(2) De nieuwe *space race*¹⁾ ging niet tussen rivaliserende staten, maar tussen ijdele miljardairs. Na de aankondiging van Bransons lancering liet Bezos in een wrevelige reactie weten zijn rivaal een goede reis te wensen, ook al zou die officieel de ruimte niet ingaan. De tachtigkilometergrens die 'SpaceShipTwo Unity 22' aantikte, werd in de jaren vijftig door de NASA bestempeld tot begin van de ruimte, maar internationaal wordt de grens van honderd kilometer boven de aarde aangehouden.

(3) De boodschap was duidelijk: Branson mocht eerder zijn, Bezos ging hoger. Baas boven baas. En dan is er nóg een baas: Elon Musk, die met zijn bedrijf SpaceX eerder al de eerste commerciële partij was die een bemenste ruimtevlucht in een baan rond de aarde kreeg.

(4) De *space barons*²⁾ worden ze wel genoemd. Kort gezegd willen Musk en Branson vooral Mars 'koloniseren', Jeff Bezos de ruimte

rondom de aarde. Het zijn mannen die meer gemeen hebben dan hun kleur, levensfase en torenhoge ambitie. Als jongetjes lazen ze grotendeels dezelfde sciencefictionboeken. Als jongemannen waren ze stuk voor stuk buitenbeentjes; ze zijn geobsedeerd door raketten en willen, boven alles, winnen. Met miljoenen fans, miljarden dollars om te investeren en deals met grote ruimtevaartorganisaties zijn ze inmiddels beeldbepalend voor de ruimtevaart.

(5) Hun taalgebruik verraadt een wereldbeeld. De ruimte noemen ze een '*frontier*'³⁾, een plek om te 'koloniseren', zoals ooit het Wilde Westen. Steeds als ik dat lees, struikel ik erover. Koloniseren. Alsof dat woord niet zucht onder de last van het verleden. Als onze taal bepaalt hoe we naar de wereld, en dus ook naar de ruimte kijken, moeten we zorgvuldig zijn met onze woorden. Waarom niet 'bezoeken' in plaats van 'koloniseren'? Ook voor '*frontier*' is vast een minder beladen term te vinden. Mijn voorstel: *the unknown*⁴⁾, maar ik vermoed dat die term te nederig stemt.

(6) Je kunt je afvragen of wij, aardgebonden stakkers, ons hier nu druk om moeten maken. Waarom laten we een klein clubje interplanetaire adel zich niet vermaken in het heelal? Omdat de ruimte inmiddels van cruciaal belang is voor de aarde, daarom. We kunnen allang

80 niet meer zonder al die satellieten
daarboven, en er valt wat te halen.
De eerste buitenaardse mijnbouw-
bedrijven zijn al opgericht. Lyndon
B. Johnson, later president van de
85 Verenigde Staten, voorzag het in
1958 al: “De ruimte controleren is
de wereld controleren.”
(7) Volgens het Ruimteverdrag dat
de basis vormt voor het internatio-
90 nale ruimterecht moeten we de
ruimte beschouwen als een “provin-
cie voor de hele mensheid” en dat
is precies wat het zou moeten zijn
en blijven.
(8) Onze sterrenhemel is de bron
95 van onze wetenschappelijke kennis,
en van de oudste verhalen van de
mensheid. Cultureel en weten-
schappelijk is het heelal voor ieder
van ons van grote betekenis. Alles
100 wat daar gebeurt zou in het belang
moeten zijn van zo veel mogelijk
aardbewoners.
(9) Het probleem is alleen dat dit
idee van een gedeelde menselijke
105 provincie zich maar moeilijk vertaalt
in harde wetten. Het Ruimteverdrag
stamt uit de jaren zestig, het is niet
bedacht op de commerciële exploi-
tatie van private partijen. Het zou
110 naïef zijn te stellen dat buiten de
dampkring geen geld mag worden
verdiend. Maar als we de *space*
cowboys ongemoeid hun gang laten
gaan, kan de ruimte een exclusief
115 wingewest worden voor de super-
rijken.
(10) Zelf koppelen ze hun interpla-
netaire ambities trouwens niet in de
eerste plaats aan financiële winst.
120 Rond de lancering van de Virgin
Galactic noemde Branson het
'overzichtseffect' als motivatie om
omhoog te gaan.
(11) Dit effect treedt op bij veel
125 astronauten die vanuit de ruimte

naar de aarde kijken en doordron-
gen raken van de kwetsbaarheid en
verbluffende schoonheid van onze
planeet. Door de grote afstand zien
130 ze plotseling hoe alles hier beneden
een geheel vormt. Geen boom,
geen mens, geen wolk staat op
zichzelf. Dit diepe besef van de
aardse verwevenheid maakt dat
135 veel ruimtevaarders zich bij
terugkomst van hun missie gaan
inzetten voor behoud en versterking
van ons ecosysteem.
(12) Branson zegt met zijn plannen
140 voor ruimtetoerisme zo veel moge-
lijk mensen deze ervaring te willen
bieden. Maar het is zeer de vraag
of vier minuten zweven op tachtig
kilometer hoogte een overzichts-
145 effect oplevert. Onderzoek naar het
effect wijst uit dat een enkele keer
kijken niet genoeg is voor een lang-
durige impact. Bovendien speelt
niet alleen het uitzicht een rol maar
150 ook de grote afstand en de com-
plete afzondering. Het ligt dus wat
genuanceerder dan Branson het
doet voorkomen.
(13) Ook Bezos en Musk framen
155 hun plannen graag als filantropi-
sche ondernemingen. Ze weten
dondersgoed dat ruimtevaart drijft
op grote verhalen. Raketbrandstof
is een mengeling van kerosine en
160 mythevorming, schreef de Deense
godsdienstwetenschapper Thore
Bjørnvig.
(14) Het is aan ons die verhalen
door te prikken, te zien wat er over-
165 blijft als de lucht is ontsnapt. Met
alleen een kritische houding komen
we er niet. Er is betere regelgeving
nodig. Hiervoor zou de internatio-
nale gemeenschap een voorbeeld
170 kunnen nemen aan Antarctica, qua
status vergelijkbaar met de ruimte.
Overheden moeten overeenkomen

175 dat het gebied buiten de dampkring
niet voor commerciële doeleinden
mag worden geëxploiteerd.
(15) Het heelal heeft ons nog van
alles te leren, over onze oorsprong
en onze toekomst. De sterrenhemel

180 kan ons helpen verwondering en
relativering te vinden in een
benauwde tijd. Maar daarvoor moet
de ruimte wel de ruimte blijven. En
niet het speelveld van groot geld en
dito ego's.

Marjolijn van Heemstra, NRC Handelsblad, 16 juli 2021

Marjolijn van Heemstra is schrijver en theatermaker. Ze publiceerde onlangs het boek In lichtjaren heeft niemand haast. Een pleidooi voor meer ruimte in ons leven.

noot 1 *space*: (de) ruimte

noot 2 *barons*: baronnen

noot 3 *frontier*: grens; een term die ten tijde van de kolonisatie van Amerika werd gebruikt om de grens aan te duiden tussen het reeds door kolonisten bevolkte en het nog niet door kolonisten bevolkte deel

noot 4 *the unknown*: het onbekende

Bron 2

Carlos Alberto da Costa Amorim, toonpool.com, 12 juli 2021

Bron 3

(1) Het ideaalbeeld van Musk is om Mars te koloniseren. Bezos en Branson gaan niet eens naar een andere planeet, maar schieten ieder in hun eigen raket zo'n 100 kilometer omhoog, koekeloeren daar een paar minuten in de rondte, en zijn binnen een kwartier weer terug op aard. Het
5 is je reinste decadentie.

(2) Maar helemaal nutteloos zijn de inspanningen van deze drie ruimtemusketiers niet. Dankzij hun ondernemersneus is het ontwikkelen van ruimteschepen stukken goedkoper geworden. Ook hebben ze in belangrijke mate bijgedragen aan het verduurzamen van de ruimtevaart,
10 door te zorgen voor recyclebare materialen in deze industrie.

(3) Ruimtereizen voelen voor velen van ons zinloos, omdat we er het belang niet van inzien. Maar dat zagen we 100 jaar geleden ook niet van het vliegtuig, en 600 jaar geleden ook niet toen Columbus in een boot de oceaan overstak en op Amerika stuitte. Alleen door te ontdekken gaan we
15 nieuwe mogelijkheden zien.

(4) In het dagelijks leven, tussen werkstress en sociale verplichtingen door, is het soms lastig ons te realiseren hoe wonderlijk het eigenlijk is dat we hier rond mogen lopen. Maar astronauten hebben onderweg door het kleine raampje van hun ruimteschip de bolling van de aarde mogen
20 aanschouwen en hebben van een afstandje onze planeet bekeken. Die ervaring maakte bij hen in één klap duidelijk hoe fragiel en kwetsbaar onze aarde is, en dat er goed voor haar gezorgd moet worden.

(5) Met een beetje mazzel kickt dat besef ook in bij deze machtige miljardairs.

Barbara Noordermeer, intermediair.nl, geraadpleegd op 21 november 2022

Barbara Noordermeer is Amerika-correspondent.

Bron 4

- (1) De ruimtemijnbouw, het winnen van grondstoffen in de ruimte, kan de mensheid vele voordelen brengen. Permanente bewoning in de ruimte komt dan opeens heel dichtbij. En wat dacht je van de talloze mogelijkheden voor ruimtemineralen?
- 5 (2) Aan de andere kant zijn er ook grote risico's: een asteroïde zou ter aarde kunnen storten of het getij zou kunnen veranderen. En is de ruimtemijnbouw wel zo rechtvaardig? Elk land opereert nu voor zich, waardoor het recht van de sterkste zal regeren. Het gevolg: landen die niet meedoen, lopen de ruimte-rijdommen mis. Terwijl volgens het
- 10 Ruimteverdrag hemellichamen juist dienen te worden gebruikt in het belang van alle staten, ongeacht hun niveau van economische of wetenschappelijke ontwikkeling.
- (3) Het is daarom de hoogste tijd voor een intergouvernementele toezichthouder. Gelukkig is er een uitstekend voorbeeld: de Internationale
- 15 Zeebodemautoriteit van de VN. Net als de Internationale Zeebodemautoriteit, zou een internationale ruimte-autoriteit kunnen toezien op mijnbouwvergunning, nadere regelgeving kunnen invoeren en voor de (milieu)belangen van het gebied kunnen opkomen.

Florentine Vos, NRC Handelsblad, 2 maart 2021

Florentine Vos is advocaat internationaal publiekrecht in Londen.

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen. Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.